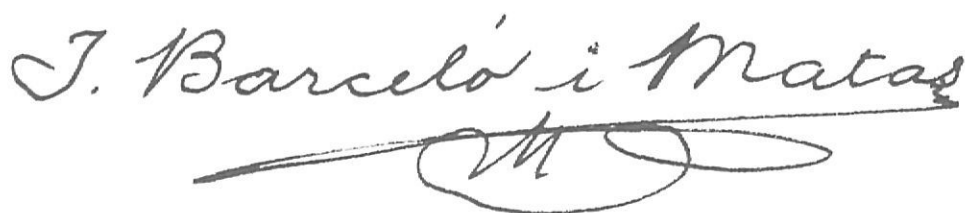

Josep Barceló i Matas, el mestre que va ser poeta

Xavier Cortadellas

J. Barceló i Matas

NO SEMBLA QUE PUGUI ser gaire de bon defensar un poeta de qui tothom que en parla comença dient que era un gran pedagog i un gran mestre. Ho escriu, per exemple, Pere Lloberas l'any 1965 a l'antologia de *Poetes bisbalencs de la Renaixença*: «La condició de poeta», hi lleigeixo, «és un dels aspectes sobresortints de la personalitat d'aquest merítissim bisbalenc [...] Però, a més de la condició esmentada, Barceló en té una altra de concordant, desplegada en forma més extensa, metòdica i transcendent: la de pedagog [...] El senyor Barceló, mentre exercia el magisteri només feia versos –en el sentit rigorós del mot– de tant en tant. Els versos seguits –un veritable poema– els feia a l'escola, que era un llibre en blanc, obert de bat a bat a l'esdevenidor». (1) I ho escriu també Josep Pla l'any 1966, a *Retrats de passaport*, en el dedicat a Víctor Català. (2) Pla, que tal com és sabut no va tenir unes relacions gaire fluïdes amb l'autora de *Solitud*, després de recordar que va estar vivint una temporada a l'Escalà al principi dels anys quaranta i

que va provar de relacionar-se amb Caterina Albert, escriu, referint-se a les amistats i al tipus de vida d'aquesta escriptora, que «amb la gent de la població, hi tenia, en general, una relació molt vaga. Vivia voltada d'alguns amics, que sobretot a l'estiu li feien molta companyia: el doctor Puig Sureda –el gran cirurgià– i senyora, i el senyor i la senyora Joaquim Folch i Torres –sobretot després d'haver-se fet una magnífica casa a l'Escalà–, la senyora Pellicer, que era una íntima amiga, la senyora Trayter, de la Bisbal, i el seu marit, el senyor Barceló, mestre i poeta –d'una versificació òbvia i lleugerament pomposa i afectada». Posteriorment, si bé per motius que es justifiquen i que aniré fent explícits, deuen recordar també que Barceló i Matas era un gran mestre per a Agustí Cabruja, (3) i per a David Pujol en tres articles que publica, en conjunt o en solitari, en els llibres *Bisbalencs d'abans*. *Gent de Castelló* i en el tercer número de la revista bisbalenca *El Drac*. El text de Cabruja quedà inèdit i no es publicà fins molts anys després de

la seva mort. Els de David Pujol no, però no els escriví fins cap al final dels anys vuitanta, quan ja feia anys que el que havia mort —i que Déu no se n'apiadi— és el franquisme.

L'estranya casualitat d'un poeta

Ara, anem als anys de postguerra. Força abans que Josep Pla publicqués aquell retrat de passaport, però una mica després de l'inici del decenni dels quaranta en què se situa, Caterina Albert escriu i signa amb el seu pseudònim *Quatre mots*, el text que fa de pròleg a *El clos del pastor*,⁽⁴⁾ que és el primer llibre clarament literari de Barceló i Matas. Naturalment, Víctor Català no escriu que la poesia de Barceló és «òbvia, pomposa i afectada». En fa prou indicant que «quina sia la qualitat formal i substancial d'aquesta —poesia—, no ens cal pas a nosaltres, pobres mancats de lluc crític, escatir-ho [...] Prou que ho farà, i amb fonament de causa, qui sàpiga i puga fer-ho». Com hauria pogut escriure el mateix que Pla si és la propietària del clos del pastor, la casa on avui hi ha el museu que li ha dedicat Lluís Albert? Barceló, a més, és amic seu; és també l'home que s'ha casat en segones noces amb Adela Trayter, aquella figuerenca, filla d'un mestre de pàrvuls de la capital de l'Alt Empordà, amb qui ella havia compartit classe de batxillerat i casa a l'època que estudiava a l'Institut de Figueres.

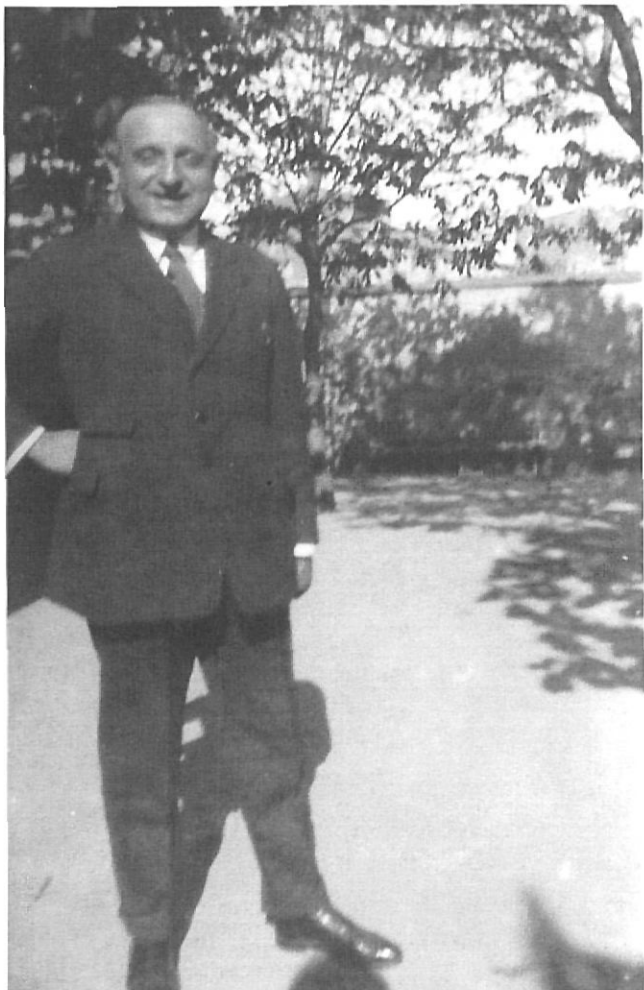
Encara en els anys quaranta, Barceló i Trayter anaven cada estiu a passar uns dies a l'Escala, a casa de Caterina Albert. *El clos del pastor* es divideix en tres parts: la primera, formada per un sol poema, es titula *La flama*; la segona, *Els amics de Solitud*, és un homenatge explícit a Víctor Català. Un dels poemes va dedicat a na Dolors Broggi, Vda. Pellicer, que deu ser la senyora Pellicer que esmenta Pla en el seu retrat. *Recordança*, un altre d'aquests poemes, va dedicat a «N'Antònia Bartomeu, que bastí la vil·la "Solitud" i ordenà el "Clos del Pastor" a glòria de Víctor Català». Però això són coses que potser ja sabien.

Josep Barceló i Matas (1875-1964).

El clos del pastor es publicà l'any 1947: la guerra civil encara era massa present perquè Víctor Català s'atrevís a indicar què és el que havia fet que Barceló i Matas tornés a escriure poemes després de tants anys. Es limità a recordar que «l'autor d'aquest llibre, home de cultura i preparació literària, havia fet versos com els fan, una hora o altra, tots els joves cultes, sens vocació determinada; és a dir, els havia fet d'una manera esporàdica, sota el dictat de petits esdeveniments o petites visions, més sens propòsit formal i persistent, sens més ambició que la de celebrar una escaïença familiar, l'expansió pròpia d'una forada o d'una tertúlia d'amics». Naturalment, no és el millor text de presentació que pot

El poeta poc abans de la seva jubilació.

desitjar un poeta, però les coses són com són i no com ens agradarien.

I ara anem als orígens. Com Joan Bosch, com Josep Oliveras, com Josep Casabó i com Francesc Carreras, Josep Barceló, que va néixer l'any 1875, és d'aquells bisbalencs que van entrar en el món de la poesia gràcies a Joan Sitjar, «cor d'àngel de l'Empordà», tal com Jacint Verdaguer va qualificar-lo en una dedicatòria de *Pàtria*. També com molts d'aquells altres poetes, Barceló formà part de l'Escut Emporità, una entitat que va ser el nucli bisbalenc de la Lliga Catalana, i si començà a escriure sembla que fou gràcies a les tertúlies d'El Prado Bisbalense, un establiment de pastisseria on

se servien begudes i on de tant en tant es feia ball. Tot plegat no res d'extraordinari. Víctor Català ho sabia i és perquè ho sabia que escriví el que escriví fins que, tot d'una, devia pensar que havia anat massa lluny i féu un gir espectacular, un *dribbling* d'aquells que ens deixa amb cara de no haver-hi entès res, però amb la boca oberta: «Més, ja home fet, vingué un dia en què la Casualitat [...] el féu entrar una estona en un jardí [...] Era un petit clos encarat amb la mar blava i dolçament aclofat sota un cel de meravella i tot ple de vibracions i d'ensomnis». El jardí aquell va deixar Barceló completament astorat. «L'home culte i despert, versificador circumstancial [...] se sentí el cor fes, llampferit per una estranya perdigonada, per un tret de pietat infinita». El resultat és que Barceló anà cada dia en aquell jardí —«com qui va a missa»— i que, gràcies a aquestes visites, «en una mena de miratge i de miracle entenedridor [...] gairebé sense esforç sensible, com si no fossin fruit reflexiu del magí», nasqueren aquests poemes.

Un mestre sense escola

I ara que em perdoni Víctor Català i que em perdonin també tots aquells que l'admoren. Escriure que una cosa no és «fruit reflexiu del magí» és d'un romanticisme que fa pujar els colors a la cara. Però realment és així? Els poemes de Barceló i Matas surten del cor tal com el poeta Bonaventura-Carles Aribau ens va voler fer creure que hi sortien «les raons» que el van portar a escriure *L'Oda a la pàtria*? Em sembla evident que no. Llegeixin qualsevol de les poesies de Barceló i constataran que precisament el primer llast dels seus versos és que són excessivament reflexius, poc naturals, que el seu gran defecte és que «de magí» n'hi ha massa perquè Barceló no és un poeta que va haver de guanyar-se la vida essent mestre d'escola, sinó un

mestre d'escola que va veure's abocat a escriure poesia. Deixem que sigui Agustí Cabruja qui ens expliqui quines van ser aquestes raons: «Els falangistes, l'endemà de la guerra, en la seva cacera

ferotge i despietada contra Catalunya i els seus homes liberals i representatius, foragitaren Barceló i Matas del seu càrrec de director». (5) Adela Trayter, que era parvulista a la Bisbal des del 1891 i que es va casar amb Barceló al principi de 1920, poc després que el nostre poeta quedés vidu i veïes com se li moria una filla, també va haver de jubilar-se. Fal-taven pocs anys perquè els toqués per edat. Eren prou grans, a més, perquè Pere Barceló, fill del primer matrimoni del nostre poeta, ja hagués acabat o ja estigués a punt d'acabar medicina. El cas és que, segons escriu Cabruja, no va ser fins «uns anys més tard, quan vingueren «indults» i «perdons» que se'ls concedí com una almoïna la jubilació, però quedant en peu la seva expulsió de la carrera de magisteri». (6) Això explica que Víctor Català optés per escriure que havia estat una «casualitat» el que féu que Barceló retornés a la poesia. En primer lloc, explica el to malencònic, d'home gran, vençut i castigat per haver estimat el seu país i la seva feina, que es fa evident en el segon sonet de *Transparències*, un poema de la tercera part d'*El clos del pastor*. Si tenen present això, entendran perquè ens han de saber greu aquests versos: «Escampo la mirada del passat; / pels lluminosos jorns de la infantesa, / quan tota cosa és una sorpresa / i la vida perfum de puritat; // pels dies flamejants de juvenesa / en què ens sentim el cor sempre arborat / per les il·lusions en tot esclat, / amb renovada i atraient promesa. // I recordem els jorns de plenitud, / de voluntat fervent i fortitud, / quan fermes nostre ideal ens mantingué. // Per què desesperar en la senectud? / Si la vida és onada que va i ve / o una flor que es marceix, què hi podem fer?»

Poesia òbvia? Segur. Poesia afectada? També. Pomposa? En aquests versos, no m'atreveria a escriure-ho. En segon lloc, a més, tot això explica també perquè tothom està d'acord a escriure que Barceló i Matas era més pedagog que poeta. De fet, ell és el primer que ho indica en els quatre llibres que va publicar entre 1947 i 1959. Ara, hauran de creure'm perquè no sé si és prou clar com perquè ho

Pere Barceló, fill del poeta, rep un premi en nom del seu pare, a la Bisbal d'Empordà.

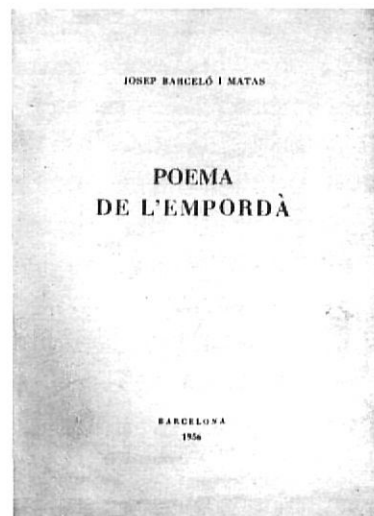
puguem reproduir, però a l'exemplar d'*El clos del pastor*, que vaig comprar fa uns mesos a un llibreter de vell juntament amb els altres tres llibres de Barceló i del qual m'he servit per tal d'escriure aquest article, hi ha aquesta dedicatòria: «A Eusebi Rosiñol i Rigau, amb l'afecte pregon de mestre i amic». Signa Barceló i Matas, a Barcelona, el 5 de febrer de 1950. També la dedicatòria amb què s'inicia aquest llibre ens recorda que era en primer lloc un mestre. Els en copio la primera ratlla: «A en Narcís de Carreras, dilecte i devot deixeble i amic caríssim, mantenedor d'una amistat [...]». Carreras, que era també de la Lliga Catalana i que va ser també de la societat bisbalenca l'Escut Emporità, deixava cada estiu al matrimoni Barceló-Trayter una casa que tenia a Sant Just Desvern per tal que poguessin estiuejar-hi. En certa manera, com tots els altres homes vinculats a la Lliga, Carreras també havia perdut la guerra: va tenir sort, però, perquè encara era prou jove per poder refer-se des d'un punt de vista professional i econòmic. Josep Barceló i Adela Trayter no hi van ser a temps, eren massa grans i els va agafar a contrapeu; ells dos, de fet, van perdre moltes més coses.

Tres anys més tard, en el *Poema del pa*, (7) aquesta pèrdua es fa més explícita. Barceló dedica el llibre a Helena i Pere, els seus dos néts; no hi ha pròleg, sinó un proemi que escriu ell mateix i que

no gens casualment es titula *Motivació*. Comença amb aquests versos: «En l'àmbit de la cambra confinat, / i amb el viure a l'abís de la incertesa; / pel núvol tenebrós embolcallat / o a mitja llum surant amb avidesa; // naufrag batut per tràngol paorós; / orb que cobeja l'esplendor del dia, / captiu que, dins l'ergástul, pensarós / del gaudi d'ésser lliure desconfia». No cal tenir gaire lluc, tal com escriuria Víctor Català, per entendre que està parlant-nos d'ell mateix i de la situació en què es troba després d'haver estat «embolcallat per aquell núvol tenebrós» que va ser la postguerra. Com que, passat aquell proemi, *El poema del pa* és un recorregut poètic de la sembra fins a *La suprema majestat del pa*, jo diria que no cal tenir gaire lluc tampoc per adonar-se que parteix del llibre *La vida al camp* de Ramon Masifern, un poeta que possiblement vostès no han llegit, però que Barceló coneixia molt bé perquè era de la Bisbal com ell. Jo ja sóc conscient que la imatge bucòlica que ens ofereixen un i altre del món de pagès avui ens fa una mica de riure. Com ja saben, però, van compartir-la amb molta altra gent. Amb Verdaguer, per exemple. De *La vida al camp*, en tot cas, en van fer elogi Joan Fastenrath, Frederic Mistral, José M. de Pereda i Jacint Verdaguer. Masifern va guanyar diferents premis als Jocs Florals, va ser traduït a l'alemany, va ser considerat com el Cantor de l'Empordà: tot això passava en una època que Barceló i Matas era i no era a la Bisbal perquè, tal com expliquen a bastament Imma Gelabert, David Pujol i tres articulistes més en el llibre *Gent de Castelló*, un cop aprovades les oposicions de magisteri, entre 1902 i 1904, va fer classes a Manacor; tot seguit, s'estigué fins al 1907 a Castelló d'Empúries, on va escriure les quatre cançons de l'opuscle *Les quatre estacions*, que publicà durant la II República; i, a partir del mes d'agost de 1907, anà a l'escola unitària número 2 de Palafrugell, d'on fou director durant deu anys. Barceló no era a la Bisbal, però no hi va trencar mai els lligams. Coneixia i havia llegit Masifern. Això és segur.

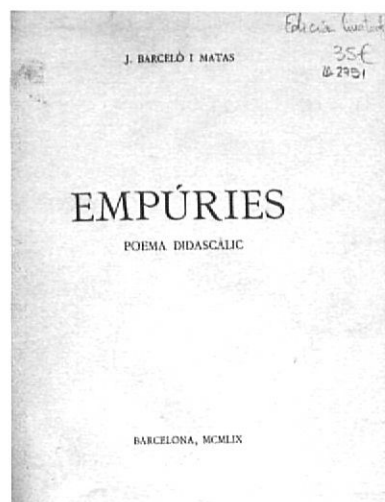
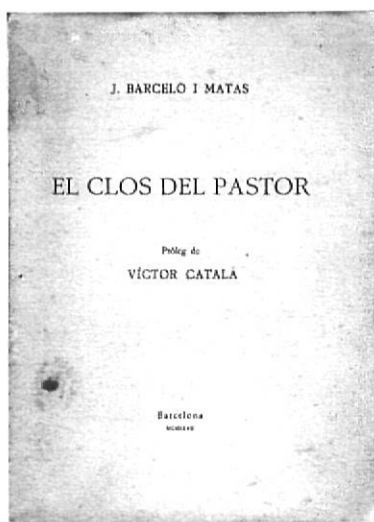
L'any 1917 tornà a la Bisbal aprofitant una vacant que s'havia produït a

l'escola. Aleshores edità una *Fulla escolar* i organitzà la Unió Esportiva Bisbalenca, de la mateixa manera que, a Palafrugell, havia creat una Casa de Cultura que va ser l'embrió de l'Ateneu Palafrugellenc. L'any 1921, Barceló va ser escollit president de la Federació de Mestres de Catalunya. Féu el parlament en català, cosa que provocà algunes queixes. Un any després, va ser el president de la secció local de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. En aquesta època publicà els quatre quaderns d'*Ortografia Catalana. Mètode Intuïtiu*, que edità Miquel A. Salvatella. Barceló, que, juntament amb Adela Trayter, era un fervorós partidari del mètode Montessori, aprofità els exercicis d'aquests quaderns per copiar fragments o poemes sencers de Jacint Verdaguer, de Joan Maragall, de Joan Costa i Llobera, i de Víctor Català, entre molts altres. El 5 de maig de 1924 es traslladà a Barcelona amb Adela Trayter. Primer va ser mestre de l'escola unitària del carrer de Riego, al barri de Sants; més tard anà al Grup Escolar Lluís Vives. A partir de l'any 1933 dirigí el Grup Escolar Francesc Macià de la plaça d'Espanya de Barcelona. Adela Trayter també hi treballà. Però això ja ho he escrit. També he escrit com van tractar-los. Un cop jubilat, continuà vivint a Barcelona. A

Introit, la primera poesia del *Poema de l'Empordà*, publicat l'any 1956, Barceló escriu que s'enyora de l'Empordà. Devien ser l'enyorament i el temps que

fuig el que el dugueren a escriure el que segurament deu ser el seu llibre més complet i més treballat, una mena de recorregut sentimental, històric i llegendari per les terres del Baix i de l'Alt Empordà. Ara, però, era tan gran que, tres anys més tard, quan li feren un homenatge a la Bisbal, ni ell, ni Adela Trayter no hi pogueren anar. Pere Barceló els representà. Encara aquest mateix any aparegué *Empúries*, un llibre que duu un subtítol aclaridor: *Poema didascàlic*, és a dir, didàctic, preceptiu. Quan Barceló morí, l'any 1964, faltaven pocs mesos perquè Pere Lloberas publicàs l'*Antologia de Poetes Bisbalencs de la Renaixença*, que va tenir bastant transcendència en l'àmbit local, però de la qual Pla escriví que produïa «un efecte irrisori, és una pura manifestació primària». (8) Jo no sé si Pla havia llegit *La Bisbal en la història i el record* que Lloberas havia publicat l'any 1959. D'haver-ho fet, potser hauria recordat quin va ser l'objectiu que tenia quan va decidir publicar aquella antologia. «Si es pogués fer una antologia de poetes bisbalencs, fóra una obra d'un interès local evident», hi escriví. I és que, a vegades, qui crida més ho fa per evitar que els qui el senten —o que els qui el llegeixen— s'adonin que està repetint —també de manera irrisòria i primària— allò que uns altres ja han dit fa temps, encara que hagi estat amb un to més educat i amable. Deixem-ho aquí. I ja que tot ens ha dut a confirmar que, efectivament, Barceló era molt més bon

pedagog que poeta, millor que acabem l'article llegint el que escriví Pla sobre ell quan recorda l'època que va estar treballant a Palafrugell: «[...] ha estat el millor mestre que ha tingut la vila [...] El senyor Barceló instaurà a la vila els procediments pedagògics més racionals, posà els minyons en contacte directe amb les coses, eliminà l'ensenyament purament memorialístic i verbal, féu conèixer el país, establí intercanvis d'alumnes, i implantà les idees imperants en els medis pedagògics més moderns. Fou un mestre d'una gran eficàcia, el creador del Palafrugell de la meva generació, un home que ha deixat un record vivíssim i admirable». (9)

Xavier Cortadellas
és professor de literatura.

Notes

- (1) LLOBERAS, Pere. *Antologia de poetes bisbalencs de la Renaixença*. P. 227-243. La Bisbal, 1965.
- (2) PLA, Josep. *Retrats de passaport*. P. 449-455. *Obra completa*. Volum 17. Editorial Destino. Barcelona, 1982.
- (3) CABRUJA, Agustí. *Homes de la meua terra. Josep Barceló i Matas*. P. 303-308. Col·lecció Josep Pla, 11. Girona, 2002.
- (4) BARCELÓ I MATAS, J. *El dos del pastor*. Barcelona, 1947.
- (5) CABRUJA, Agustí. *Obra citada*.
- (6) CABRUJA, Agustí. *Obra citada*.
- (7) BARCELÓ I MATAS, J. *Poema del pa*. Barcelona, 1950.
- (8) PLA, Josep. *Retrats de passaport*. P. 28.
- (9) PLA, Josep. *El meu país*. P. 567. *Obra Completa*. Volum 7. Editorial Destino. Barcelona, 1988.

